

BULGARİSTAN'DAKİ SOYDAŞLARIMIZIN TÜRKİYE'YE GÖÇ ETME SÜREÇLERİNİ ETKİLEYEN BAZI DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ

A Study of Some Variants Affecting the Immigration Process of Bulgarian Cognates to Turkey

Turhan ÇETİN*

Özet

Bu araştırma, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden soydaşlarımızın göç etmelerine neden olan tarihi nedenler ve siyasal olayların bazı değişkenlere göre incelendiği betimsel nitelikte bir çalışmadır.

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen, 40 sorudan oluşan bir anket ile toplanmıştır. Anket, Bursa, Ankara, İstanbul, Kocaeli, Tekirdağ ve Edirne illerinde yaşayan 81'i kadın, 158'i erkek olmak üzere toplam 239 soydaşımıza uygulanmıştır. Veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, soydaşlarımızın 1989 yılında Türkiye'ye geldiklerinde yoğun olarak Bursa, Tekirdağ, Edirne, Kocaeli ve İstanbul'a yerleştirildikleri; Bulgaristan'da en fazla yaşadıkları şehirlerin Kırcaali, Dobriç, Filibe, Varna ve Hasköy olduğu; yaklaşık 2/3'ünün halen Bulgaristan'da yaşayan yakını bulunduğu; soydaşların isimlerinin zorla değiştirildiği ve Bulgar komşuları tarafından dini, kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik baskılara uğradıkları ve kötü davranışlara maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan deneklerin yarısının Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızla ilgili politikalarını yetersiz buldukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, soykırım, göçün tarihi ve siyasal nedenleri.

Abstract

This is a study of descriptive character, which studies certain variants of the historic reasons and political incidents of our cognates migrating from Bulgaria to Turkey in 1989.

The research data was sum up by a 40 question survey, which was developed by the researcher. The survey was made on 239 cognates, 81 of them women and 158 of them men, which reside in Bursa, Ankara, Istanbul, Kocaeli, Tekirdağ and Edirne. The data was analyzed by SPSS packet programme.

According to the results of the study, our cognates who came to Turkey in 1989 mostly were settled in Bursa, Tekirdağ, Edirne, Kocaeli and Istanbul; the mostly lived cities in Bulgaria were Kırcaali, Dobric, Plovdiv, Varna and Hasköy. It occurred that approximately 2/3 of them have still living relatives in Bulgaria, that names of cognates were forced to change, and that some of the neighbors mistreated them by religious, cultural, political, social and economical pressure. It appears that the half of the test subjects who took part in the research believe that Turkey's policy of cognates from Bulgaria is deficient.

Key Words: Bulgarian Turks, genocide, the historical and the political reasons of immigration.

1. Giriş

Göç genel bir ifadeyle insanların hayatlarının geriye kalan kısmının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere yaşadığı yerleşim yerinden başka bir yere yerleşmesidir.¹ Bulgaristan'daki Türkler her

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara-Türkiye. cetin.turhan@gmail.com

fırsatta Türkiye'ye göçe zorlanmıştır. Ancak bazı dönemlerde bu göç faaliyetleri çok yoğun ve zor şartlar altında gerçekleşmiştir. Araştırmanın konusunu 1989 yılında insan haklarına aykırı bir şekilde Bulgaristan tarafından Türkiye'ye göç etmeye zorlanan Türkler oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası iken 1878 yılında Tuna Vilayeti yakınlarında kurulan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerin tarihi ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına dayanmaktadır. Bulgaristan, kurulduğu tarihten itibaren ülkede yaşayan ve azınlık statüsüne dahil olan Türklerin hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla bir dizi anlaşmalara imza atmıştır. Ancak Bulgar hükümetleri bu anlaşmalara uymamış ve Türklerin ve diğer azınlıkları asimile etmeyi ve göçe zorlamayı devlet siyaseti haline dönüştürmüştür.²

1989 göçünün aniden ve hızlı gelişmesinde Gorbaçov'un başlatmış olduğu Glastnost ve Perestroika (Saydamlık ve Yeniden Yapılanma) politikalarının er geç Bulgaristan'a da sirayet edeceği sirayet ettiği takdirde bütün politik dengelerin bozulacağından korkmuş olmaları en önemli etkenlerdendir.³

Yaşadığı ülkeden başka bir ülkeye göç edenler yerleştikleri ülkedeki yerli halkın sahip oldukları kanuni haklardan daha az oranda yararlanmakta ve yasa ve yönetmeliklere uyum problemi uzun zaman almaktadır.⁴ 1989 yılında 313.894 soydaşımız Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti soydaşlarımızın tamamının yerleşim yeri, iş bulma, sağlık, eğitim, siyasal ve sosyal problemlerini kısa sürede çözmesi imkânsızdı. Ancak halkımızın yardımseverliği, yöneticilerin titiz çalışmaları ve soydaşlarımızın anlayışlı yaklaşımları sayesinde bu problemler kısa sürede çözülmüştür.⁵

Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımız Türkiye'ye gelen göçmenler içinde en yüksek orana sahiptir. Bu oran 1989 yılında gelen göçmenlerle daha da artmıştır. Yaklaşık 550 yıl Osmanlı yönetiminde kalmış bu devletin toprakları üzerinde yaşayan Türkleri Bulgaristan'dan uzaklaştırmak, asimile etmek ve Türkiye'yi siyasal, ekonomik sosyal sıkıntılara sokmak amacıyla göçe zorladıkları tarihi bir gerçektir.⁶

Bulgaristan'da komünist yönetim boyunca Türklere karşı sistemli bir şekilde asimilasyon uygulanmıştır. Türk damgası taşıyan her şey (cami, medrese, çeşme, köprü, han vb.) yok edilmiştir. Türklerin adları zorla değiştirilerek Bulgar adı almaları için baskı yapılmıştır. Dini faaliyetler yasaklanmış ve Türkçe konuşmak hapse girme nedeni olmuştur. Bütün bu olaylar sonucunda Türk nüfusu Türkiye'ye göç etmeye zorlanmıştır.⁷

Yarım asırdan fazla Türklerin idaresinde yaşayan Bulgarlara asla ikinci sınıf bir insan gözü ile bakılmamış ve hoşgörü ile yaklaşılmıştır. Ancak Bulgarlar 1878 yılından itibaren bu hoşgörüyü çabuk unutmuslardır.⁸ Bu tarihten yakın döneme kadar Bulgar devleti tarafından yapılan zulüm, baskı, işkence, katliam vb. davranışlar bu tezi doğrulamaktadır. Bulgaristan yönetiminin şu noktayı çok iyi

¹ H. Doğanay, **Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2982, Bilim ve Kültür Etkinlikleri Dizisi: 877, İstanbul 1997, s.,172; E. M. Özgür, **Türkiye Nüfus Coğrafyası**, GMC Basın Yayın, Ankara 1998. s. 33; M. Mutluer, **Uluslararası Göçler ve Türkiye. Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması Denizli/Tavas**, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003; C. Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

² C. Hakov, "Bulgaristan Türklerinin Göçmenlik Serüveni" **Türkler** (Editörler:Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye yayınları, Ankara 2002; M. Y. Börklü, Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu Ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları, <http://www.rumeliturk.net/tarih> Erişim Tarihi 27.12.2006, 1999.

³ Unat N. Abadan, "Türklerin Bulgaristan'dan Zorunlu Göçü", **Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Bulgar Zulmü (29.06.1989) Tebliğler Kitabı**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1989, s. 27-34.

⁴ I. J. Clarke, **Population Geography** (Second Edition) Pergamon Pres, England 1975.

⁵ A. Cebeci, "Bulgaristan'dan Gelen Soydaşlarımız Uyum Sıkıntısı Çekmektedirler" **Türk Yurdu Dergisi**, 9(28), 1989, 49-52., Devlet Planlama Teşkilatı., 1990. **Bulgaristan'dan Türk Göçleri**, DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara.

⁶ E. M. Özgür, **age**, s.57.

⁷ H. Doğanay, **age**, 1997, s.190, A. Cebeci, "Bulgaristan'da Son Gelişmeler ve Türklere Karşı Uygulanan Politika" **Türk Kültürü**, 1970, (89): 342-345, Ö. E. Lüttem, **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989 Cilt:I**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınları, Ankara 2000, Ö. Turan, **The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sayı:165, Ankara 1998, R. J. Crampton, **The Turks in Bulgaria, 1878-1944**, The Turks of Bulgaria:The History, Culture and Political Fate of a Minority.(Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.

⁸ B. Toğrol, 112 Yıllık Göç (1878 - 1989) 1989 yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1989.

değerlendirmesi gerekir. Acaba 550 yıllık dönemde Türkler Bulgarların yaptıkları baskı ve zulmün yarısını yapsalardı bu gün bir tek Hıristiyan Bulgar kalmış olur muydu? Zaten dünya tarihinde çok önemli başarılarla ve projelere imza atmış olan Osmanlı Devleti kendine yakışan hoşgörülü bir yönetim tarzı sergilemiştir. Aslında bu anlayış bütün dünya devletlerinin örnek alması gereken bir yönetim tarzıdır.

1880 yılında çıkarılan “Müslümanların Askere Alınması” ve 1882’de çıkarılan “Arazi Vergisi” kanunları, Türk nüfusun göç etme nedenleri arasında gösterilebilir. Göç etmek isteyenlerin mal ve arazilerini satarak paralarını Türkiye’ye götürmeleri bu kanunlarla yasaklanmıştır.⁹ Bulgaristan’dan Türkiye’ye olan ilk büyük göç 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında görülmüştür.¹⁰ Harbin başlamasıyla birlikte Hıristiyan Bulgarlar ve Rus askerleri Balkanlardaki Türk halkına karşı işkence, toplu katliam, yağmalama ve ırza tecavüz gibi zulümlerle Türkiye’ye göçü zorlamış bu nedenlerden dolayı 1878-1892 tarihleri arasında yaklaşık 279.397 soydaşımız Türkiye’ye göç etmiştir. Böylece Türkler Bulgaristan nüfusunun yarısını oluştururken azınlık durumuna düşürülmüştür.¹¹

Balkanlarda yaşayan 2.315.293 Türk nüfusun %62’si göçlerle Balkanlardan ayrılmıştır. Bunlardan 413922’si Balkan Savaşları ve 398849’u 1921-1926 yılları arasındaki nüfus mübadelesinde Türkiye’ye gelmiştir. 632408 Türk ise Balkan Savaşları sırasında ve daha sonraki yıllarda hayatını kaybetmiştir.¹²

1876 yılında Bulgaristan Devleti kurulmadan önce işlenen tarım topraklarının yaklaşık üçte ikisi Türklerin elinde bulunmaktaydı. Yine bu yılda toplam nüfus 3.414.000 kişiydi ve bunun 1.801.000’ini Türkler oluşturmaktaydı.¹³ Bu tarihten iki yıl sonra Bulgaristan Devleti kurulmuş ve Pan-Slavist Rus idareciler Türk nüfusun bu kadar fazla olmasından rahatsız olmuş ve model olarak Slav-Ortodoks Bulgaristan için en önemli tehdit olarak kabul etmişlerdir. Nitekim Bulgaristan 1878’den günümüze kadar hiçbir resmi nüfus sayımında Türk nüfusunu 1.000.000’den fazla göstermemiştir. 1876’da yaklaşık %53 olan Türk nüfus oranı resmi kayıtlarda 2007 yılına kadar hiçbir zaman Bulgaristan’daki toplam nüfusun %10’unu geçmemiştir. Bu durum oldukça düşündürücüdür. Bu politikanın en önemli nedeni Bulgaristan Anayasasına göre nüfusu 1.000.000’den fazla olan azınlıklara Kültürel Muhtariyet hakkı tanınacağı endişesidir. Komünist Bulgar Devleti hiçbir zaman bu durumu kabul edemezdi. Bu durumun diğer nedenlerinden biri de 1961 yılından itibaren Bulgaristan Komünist Partisi idarecileri Türklerin büyük bir kısmının isimlerini Bulgar adı ile değiştirdikleri için 1961-2007 yılları arasındaki nüfus sayımlarında Türk isimli vatandaşların sayısı daima çok az olarak görülmektedir.¹⁴

Bulgaristan’da 1944 yılından sonra Kızıl Ordu’nun istilasıyla yerleşen ve hâkimiyet kuran komünist rejim, Türklerin gelişmiş olan millî ve dinî değerlerini ortadan kaldırmak amacıyla plânlı bir politika takip ederek, 1947-1948 öğretim yılında Türk okullarını devletin tekeline almak suretiyle dinî eğitimi yasaklamıştır. 1959-1960 ders yılında ise Türk okulları Bulgar okulları ile birleştirilmek suretiyle kapatılmış ve doğrudan doğruya Türkçe eğitim de yasaklanmıştır. Daha sonra dinî ibadetler yasaklanmış, camiler kapatılmış hatta bayram namazı kılmak bile yasaklanmıştır. Türk kıyafetleri giymek yasaklanmış, Türkçe köy isimleri ve daha da önemlisi Türk şahıs isimleri de değiştirilmiş; hatta resmî yerlerde Türkçe konuşma yasağı getirilmiştir.¹⁵

⁹ Ö. Turan, “Bulgaristan’dan Türk Göçleri” **Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi**, 2(3): 2005, 104-123., A. Eminov, “Bulgaristan’daki Türkler” **Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi**, (47): 2003, 13-15.

¹⁰ B. N.Şimşir, **Türk Basınında Bulgaristan Türkleri:Zorla Ad Değiştirme Sorunu**, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.

¹¹ B.Toğrol, **age**, 1989, s.67.; D. Dimitrova, **Bulgarian Turkish Immigrants of 1889 in the Republic of Turkey**, Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey, Dedicated to the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Right (Edited by Antonina Zhelyazkova) International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, 76–139, Sofia 1998.

¹² J. McCarthy, **Death and Exile The ethnic Cleansing of Otoman Muslims 1821-1922**, The Darwin Pres, Inc. Princeton, New Jersey 1999.

¹³ B. N.Şimşir, **The Turkish Minority in Bulgaria:History and Culture**, The Turks of Bulgaria:The History, Culture and Political Fate of a Minority (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.

¹⁴ A.Cebeci, “Bulgaristan Türkleri” **Türk Kültürü**, 1968, 6(69):666-668., www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri. Erişim Tarihi :27.12.2006.

¹⁵ A. Cebeci, **age**, 1970, s. 344; J.J. Shestack, “Bulgaristan’ın Türk-İslam Azınlıklara Uyguladığı İnsan Hakları İhlali”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül**

Bulgaristan, kurulduğu günden itibaren Türk azınlığının hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyi taahhüt etmiş ve bir düzine kadar anlaşmaya da imza atmıştır. Bunlar; Berlin Antlaşması (1878), İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi (1909), Türkiye-Bulgaristan Barış Antlaşması (1913), Müftülüklerle ilgili sözleşme (1913), Neuilly Barış Antlaşması (1919), Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması (1925), Türkiye-Bulgaristan İkamet (Oturma) Sözleşmesi (1925), Bulgar Barış Antlaşması (1947), İnsan Haklarıyla İlgili Belgeler (1945-1973), Türkiye Bulgaristan Göç Antlaşması (1968), İnsan haklarıyla ilgili çeşitli Avrupa Anlaşmaları'dır.¹⁶ Ancak Bulgaristan yöneticileri bu anlaşmaları ihlâl etmişlerdir. Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye zorla göç ettirilmesi ideolojik ve politik eğilimleri farklı olsa bile bütün Bulgar hükümetlerinin değişmez devlet siyaseti hâline gelmiştir.¹⁷ Bulgaristan yönetimi Pomakları Türk olarak kabul etmemektedir. Oysa Pomaklar Bulgaristan'a 8. yüzyılda gelip yerleşen bir Türk boyudur. Yine Gagavuzlar da Hıristiyanlığı kabul eden bir Türk topluluğudur ve Türkçe konuşmaktadır. Bulgar Devleti Pomak, Gagavuz ve Tatar Türkleri ile Müslüman Kıptîler'in (Çingene) Türkçe konuşmasına rağmen, Bulgar nüfusu içinde göstermektedir. Söz konusu bu Türk topluluklardan bir kısmı komünist rejimin uyguladığı baskılar sebebiyle isimlerini değiştirmiş ve Bulgarca konuşmaya başlamıştır.¹⁸

Türlere karşı yapılan bu soykırımın nedenleri gayet açıktır. Bulgar Komünist Partisi yetkilileri Bulgar nüfusun hızla azaldığını ve 124 yıl sonra son Bulgarın da öleceğini belirtmektedir. Bu durumda Bulgar yöneticiler Müslüman ve Türk nüfusun azaltılması için zulüm ve baskı politikalarını uygulamaya başlamıştır.¹⁹ Çünkü Bulgar nüfusu yaşlı ve her yıl azalmakta buna karşılık Türk nüfus yıllık ortalama %025 oranında artmaktaydı. Nitekim Bulgaristan'ın yıllık nüfus artış hızı 1979 yılında %0 3.6'ya, 1981'de %02.8'e, 1984'de %0 2.4'e düşmüştür.²⁰ Bu rakamlar tüm Bulgaristan'daki nüfusun artış oranını göstermektedir. Oysa bu tarihlerde Bulgarların yaşadığı Lovech, Mihailovgrad ve Vidin'de nüfus azalırken, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Blagoevrad, Smolyan ve Kardzhali şehirlerinde ise nüfus hızlı bir şekilde artmaktaydı.²¹

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Arşivi gizli belgelerine göre zorla göç ettirme ve asimilasyon yöntemleriyle her 10-15 yılda Bulgaristan'daki Türk nüfusunu %10-%15 oranında azaltmayı planladıkları görülmektedir.²² Bulgaristan'daki Türk nüfusun doğum oranı artarken Bulgar nüfusun doğum oranı azalmaktaydı. Bu durum Bulgaristan hükümetinin Türk nüfusunu göçe zorlamasının en temel nedenidir. Çünkü gelecekte Türk nüfusun fazla olması Bulgaristan etnik yapısını değiştireceği kaygısını taşımaktaydı.²³

1987) Kitabı s. 91-106, İstanbul Barosu Yayınları; A. Sobhan, "Bulgaristan'daki Etnik Türk Azınlığı Üzücü Olay". **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları, s. 129-139; W.P. Grieve, "Türlere Yönelik Bulgar Zulmünün Milletlerarası İnsan Hakları Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı** s. 9-18, İstanbul Barosu Yayınları"1987; İ. Tatarlı, "Bulgaristan'daki Türk Varlığı", **Uludağ Üniversitesi Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslararası Sempozyumu 26-28 Ekim 2001**, Bursa 2002.

¹⁶ B. N. Şimşir, 2003. "Berlin Kongresinden 125 Yıl Geçti Bulgaristan'daki Türk Azınlığı" "Balkanlarda Türk Kültürü", (48):6-11., J. Iqbal, "(Türk- Bulgar) İkili Anlaşmaları Işığında, Bulgaristan'daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu", **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, s. 25-33. İstanbul Barosu Yayınları 1987; H. Pazarıcı, "İkili Anlaşmalardan Doğan Uluslar arası Kurallar Işığında, Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu" **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı** s. 35-48. İstanbul Barosu Yayınları 1987; G.D. Poix., "Bulgaristan'daki Müslüman-Türk Azınlıklar Sorunu Üzerine". **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı** s.77-83, İstanbul Barosu Yayınları 1987; H. S. Türk, 1989; "Bulgaristan Türkleri ve Türkiye", **Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Bulgar Zulmü (29.06.1989) Tebliğler Kitabı**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, s. 35-44.

¹⁷ C. Hakov, **age**, 2002, s. 187.

¹⁸ A. Cebeci, **age**, 1970, s. 344.

¹⁹ A. Cebeci, **age**, 1989, s. 50.

²⁰ H. Poulton, **The Balkans, Minorities and States in Conflict**, Minority Rights Publications, London 1991.

²¹ Ö. E. Lüttem, **age**, 2000, s. 39.

²² A. Eminov, **Turkish and other Muslim Minorities in Bulgaria**, Hurst&Company, London 1997.

²³ D. Tsoneva, **The Puzzle of the Bulgarian-Turkish Interethnic Cooperation in Post-Communist Bulgaria**, By Submitted to Central European University Nationalism Studies Program in partial fulfilment of the requirements for the degree of Masters of

Bulgaristan'ın yaklaşık beş yüz yıldır Türklerin hâkimiyetinde kaldığı bir tarihi gerçektir. Bu dönemde Anadolu'dan gelen Türkler buraları ikinci vatan kabul etmiş ve boş ve tenha Bulgaristan topraklarına yerleşmiş ve imar etmişlerdir. Yepyeni köyler, kasabalar ve şehirler kurmuşlardır. Kurdukları bu yerleşmeleri geliştirmişler ve Türk nüfusunun birçok yerde çoğunluğu sağlamasında başarılı olmuşlardır.²⁴

2007 yılında Bulgaristan Avrupa Birliğine tam üye olmuştur. 1990 yılından itibaren Bulgar yönetimi Türklere karşı baskı ve zulümlerini azaltmış ve bir çok hak ve özgürlüklerini serbest bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti soydaşlarımızın tamamının Türkiye'ye göç ederek ata topraklarımızın Bulgarlara terk edilmesini önlemesi gerekmektedir.²⁵ Bu durum ileriki yıllarda hayati önem taşıyacaktır. Aslında Türkiye komşu devletlerle ilişkilerinde önümüzdeki 20 ve 50 yıllık projeksiyonlarda bulunarak gerekli girişimleri, sosyal, siyasal ve ekonomik projeleri bir an önce başlatması gerekmektedir.

Komünist Bulgaristan yönetimi komşu sosyalist devletler arasında en düşük doğum oranı ve en az nüfusa sahip olduğu için 1980'nin başından itibaren Türkleri zorla göç ettirmek yerine *Bulgarlaştırma*ya başlamıştır. Sovyetler Birliği yönetiminin isteği üzerine Jivkov'un Türkleri Bulgarlaştırma genellikle kabul gören bir yaklaşımdır. Buna göre Sovyetler Birliği Bulgaristan'ı pilot bölge olarak denemiştir. Eğer başarılı olunsaydı Sovyetler Birliğine bağlı diğer ülkelerde de aynı uygulanacaktı.²⁶

1980'li yıllarda hızlanan baskı ve zulümler nedeniyle Türkiye Avrupa Konseyi'ne başvuruda bulunarak Bulgaristan'daki Türklerin yaşadıkları zulmün bir an önce sonlandırılması konusunda konsey üyelerinden yardım istemiştir. Avrupa Konseyi, üye ülkelerin Bulgaristan'ın bu zulmü bir an önce sonlandırması konusunda yaptırımlar uygulanmasını istemiştir.²⁷

Baskı ve zulümlere karşı Türkler hemen her yörede protesto yürüyüşleri ve açlık grevleri gibi pasif direnişlerde bulunmuştur. Bulgar idaresi bu hareketleri bazen ateş açarak hatta bazen de Türkleri öldürerek vahşetle karşılaşmıştır. Lider düzeyindeki Türkleri Belene gibi hapisanelere göndererek sindirmeye çalışmıştır. Bulgaristan yönetimi bu olaylar sırasında bir devlet gibi değil, başıbozuk bir terör örgütü gibi davranmıştır.²⁸ Bu durum dünyanın hiçbir yerinde görülmemektedir.

1989 yılında yaşanan göçün kendine özgü bir durumu bulunmaktadır. Yüz binlerce soydaşımız insan haklarına aykırı bir şekilde sınır dışı edilircesine Kapıkule sınır kapısına gönderilmiştir. Bu durumda soydaşlarımız bankalardaki paralarını, mal ve mülklerini, sosyal haklarını hatta aile fertlerinin bir kısmını bile Bulgaristan'da bırakmak zorunda kalmışlardır. Göç sonucunda Türkiye'de yakınlarından beklediği ilgiyi göremeyenler, yerleşmede kararsız olanlar, sosyal haklarından vazgeçmek istemeyenler (1989'da gelen soydaşlarımızın %13'ü emekli ve %9'u engellidir) ve 80.000 parçalanmış aile fertlerinden 08.12.1989 tarihine kadar 73.615 soydaşımız Bulgaristan'a geri dönmek zorunda kalmıştır.²⁹

Türkiye, Bulgaristan'daki soydaşlarımıza yapılan insan hakları ihlallerini sadece resmi kuruluşları ya da yönetimi aracılığı ile değil, toplumun bütün kesimleri ile özellikle de sivil toplum kuruluşları ve medya aracılığı ile dünyaya duyurmalı ve bunun düzeltilmesi için kamuoyu baskısı yaratmalıdır. Bu süreçte uluslar arası hukuk kuralları da göz önüne alınarak yapılacak olan akılcı uluslar arası ilişkiler politikası yürütülürse Bulgaristan'ın hukuk dışı davranışları ile etkin bir mücadele yapılacaktır.³⁰

Arts, Budapest 2005; A. Eminov, "There are No Turks in Bulgaria: Rewriting History by Administrative Fiat", **The Turks of Bulgaria: The History, Culture and Political Fate of a Minority**. (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.

²⁴ A. Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, 14(1-4): 1952-1953, s. 129-161.

²⁵ A. Cebeci, **age**, 1989, s. 52.

²⁶ Ö. Turan, **age**, 2005, s. 118.

²⁷ H. Eroğlu, "Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunları", **Bulgaristan'da Türk Varlığı Sempozyumu (7 Haziran 1985) Bildiriler Kitabı**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları Dizisi:7, Ankara 1987, s.15-45.

²⁸ B. Toğrol, **age**, 1989, s. 30; A. Cebeci, **age**, 1989, s. 51.

²⁹ DPT, **age**, 1990, s. 38.

³⁰ T. Akıllıoğlu, "Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslararası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi", **Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Bulgar Zulmü (29.06.1989). Tebliğler Kitabı**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1989, s. 5-26.

Etnik çatışmaları körükleyerek daha tehlikeli sosyal çatışmaları önlenmek 1980'lerden bu yana Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin tipik bir karakteridir.³¹

1989 yılı sonuna doğru Bulgaristan'da Jivkov rejimi yıkılıp, demokrasiye geçildikten sonra Türklere yönelik politikalarda değişiklikler yaşanmıştır. Türk kimliği tanınmış, Türk isimlerini alma, Türkçe konuşma, Türkçe gazete-dergi çıkarma serbest bırakılmış, okullarda Türkçe öğrenime izin verilmiş, dini faaliyetlere özgürlük tanınmış, Türklerin sosyal, kültürel ve hatta siyasi dernek ve partiler kurmalarına izin verilmiştir.³²

1989 sonrası Bulgaristan'da yaklaşık 160 siyasi parti kurulmuştur. Bunlardan dört tanesi Türk kökenlidir. Bunlar; Hak ve Özgürlükler Hareketi, Demokratik Gelişim Hareketi, Demokratik Adalet Partisi ve Türk Demokrat Partisi'dir. Ekim 1991'de yapılan ilk demokratik seçimlerde 04 Ocak 1990 tarihinde kurulan Hak ve Özgürlükler Hareketi 24 milletvekili çıkarmıştır. Bu tarihten itibaren Türkler gerek siyasi parti gerekse sivil toplum kuruluşları ile kaybettikleri hak ve özgürlüklerini geri almaya başlamıştır. Bu durum Bulgaristan'daki Türklerin kaderlerinde önemli rol oynamıştır.³³

2001 seçimlerinde 21 milletvekili çıkaran Hak ve Özgürlükler Hareketi, hükümete katılarak iki bakanlık almıştır. 2005'te yapılan genel seçimlerde ise Hak ve Özgürlükler Hareketi toplam oyların %13'ünü almış ve 34 milletvekili ile üçüncü parti durumuna gelmiştir. Daha sonra oyların %31'ini alan Sosyalist Parti ve %20'sini alan II. Simeon Milli Hareket ile koalisyon hükümetinde yer almıştır. Yeni hükümette Hak ve Özgürlükler Hareketi'ne Başbakan Yardımcılığı ve Doğal Afetler Bakanlığı, Çevre Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı verilmiştir. Bu durum Türklerin Bulgaristan'daki siyasi alanda da önemli konuma geldiğinin göstergesidir.

2007 yılında Bulgaristan'ın Avrupa birliğine tam üye olduktan sonra 20 Mayıs 2007 tarihinde AB parlamentosunda Bulgaristan'ı temsil edecek AB parlamento seçimleri yapılmıştır. Seçim sonuçlarına göre Hak ve Özgürlükler Hareketi %20,26 oyla üçüncü parti olarak 4 milletvekili çıkarmış ve bu 4 milletvekilinden 2'si Türk'tür.

Yukarıda Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusunun tarihsel seyri ve soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etmesini etkileyen tarihi ve siyasi nedenleri üzerinde durulmuştur. Araştırmanın bundan sonraki bölümünde soydaşlarımızın göç etme süreçlerini etkileyen bazı değişkenler incelenecektir.

2. Yöntem

1989 yılında Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın göç etmelerine neden olan tarihi nedenler ve siyasi olaylar bazı değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Soydaşlarımıza yönelik 45 sorudan oluşan anket hazırlanmıştır. Anketin geçerlik ve güvenilirliği için Bursa'da 30 ve Ankara'da 30 soydaşımıza uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda uzman görüşü de alınarak anketteki madde sayısı 40'a düşürülmüştür. Daha sonra anket, Bursa (100), Ankara (50), İstanbul (100), Kocaeli (50), Tekirdağ (50) ve Edirne (50) illerinde toplam 400 soydaşımıza gönderilmiştir. Ancak 239 adet anket geriye dönmüştür. Veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan soydaşlarımızın, cinsiyet, yaş grubu, uyrukları, medeni durumları, mezun oldukları eğitim kurumları ve eğitim gördükleri ülkeye ait özelliklerinin yüzde (%) ve frekans (f) dağılımları tablo 1'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde; soydaşlarımızın %66,1'i erkek, %33,9'u da kadınlardan oluşmaktadır. Yaş gruplarına bakıldığında; göçmenlerin %14,2'si 15-24, %36,8'i 25-44, %35,1'i 45-64, %13,8'i de 65 + yaş grubunda bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların %51,9'u Türkiye Cumhuriyeti, %3,7'si Bulgaristan ve %44,4'ü de çift uyruklu iken %82'si evli ve %18'i de bekârdır. Soydaşlarımızın mezun oldukları eğitim kurumları incelendiğinde; %5,4'ü ilkökul, %15,5'i ortaokul, %36'sı lise, %11,7'si meslek lisesi ve %31,4'ünün yüksekökul ve üniversite mezunu olduğu

³¹ D. Vasileva, "Bulgarian Turkish Emigration and Return" *International Migration Review*, 26(2), 1992, ss. 342-352.

³² Ö. Turan, *age*, 2005 s. 122.

³³ H. Y. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

görülmektedir. Göçmenlerin %58,6'sı Bulgaristan'da %22,2'si Türkiye'de, %19,2'si de her iki ülkede eğitim görmüşlerdir.

Tablo 1. Bulgaristan'dan Göç Eden Soydaşlarımızın Genel Özellikleri.

		f	%
Cinsiyet	Kadın	81	33,9
	Erkek	158	66,1
	Toplam	239	100,0
Yaş	15-24	34	14,2
	25-44	88	36,8
	45-64	84	35,1
	65 +	33	13,8
	Toplam	239	100,0
Uyruk	Türkiye Cumhuriyeti	124	51,9
	Bulgaristan	9	3,7
	Her ikisi (Çift Uyruklu)	106	44,4
	Toplam	239	100,0
Medeni durum	Evli	196	82,0
	Bekâr	43	18,0
	Toplam	239	100,0
Mezun Olduğu Eğitim Kurumu	İlkokul	13	5,4
	Ortaokul	37	15,5
	Lise	86	36,0
	Meslek Lisesi	28	11,7
	Yüksekokul ve Fakülte	75	31,4
	Toplam	239	100,0
Eğitim Görülen Ülke	Bulgaristan	140	58,6
	Türkiye	53	22,2
	Her iki ülke	46	19,2
	Toplam	239	100,0

3. Bulgular ve Yorum

Göçmenlerin Türkiye'ye göç ettikleri tarihlere ilişkin dağılım tablo 2'de verilmiştir. Buna göre grubun dörtte üçünün (%76,2) 1989 göçü sırasında ve daha sonraki tarihlerde Türkiye'ye geldikleri görülmektedir. Göçmenlerin geri kalanı da yaklaşık eşit oranlarda sırasıyla 1952'den önce, 1952-1976 arası, 1977-1988 arası dönemde Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Tablo 2. Göçmenlerin Türkiye'ye Göç Ettikleri Tarihlerle İlişkin Dağılımı

Göç edilen yıl	f	%
1952'den önce	18	7,5
1952-1976 arası	18	7,5
1977-1988 arası	21	8,8
1989 ve sonra	182	76,2
Toplam	239	100,0

Göçmenlerin Türkiye'ye geldiğinde ilk yerleştiği illere ilişkin dağılım incelendiğinde, göçmenlerin Türkiye'ye geldiğinde ilk yerleştikleri iller içinde en fazla pay (%27,2) Bursa'ya aittir. Grubun beşte biri (%18,0) Tekirdağ'a yerleşmişlerdir. Göçmenlerin ilk yerleştikleri diğer iller; Eskişehir (5), Ankara ve Balıkesir (4), İzmir (3), Isparta ve Samsun (2), Manisa, Sakarya ve Çanakkale (1)'dir (Tablo 3).

Tablo 3. Göçmenlerin Türkiye'ye Geldiğinde İlk Yerleştikleri İllere Göre Dağılımı

Türkiye'ye geldiğinizde ilk yerleştiğiniz il	f	%
Bursa	65	27,2
Edirne	35	14,6
İstanbul	26	10,9
Kırklareli	4	1,7
Kocaeli	34	14,2
Tekirdağ	43	18,0
Yalova	9	3,8
Diğer	23	9,6
Toplam	239	100,0

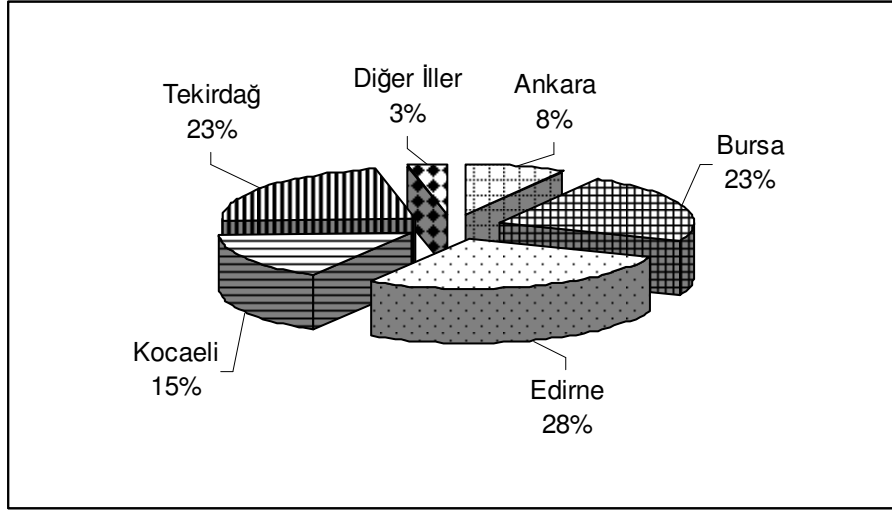
Tablo 4'de göçmenlerin Türkiye'de yaşadıkları illere göre dağılım incelendiğinde, grubun üçte bire yakını Edirne'de yaşarken, dörtte biri Bursa'da ve dörtte biri de Tekirdağ ilinde yaşamaktadır. Göçmenlerin üçü İzmir'de birer kişi de Kırklareli ve Muğla'da yaşamaktadır (Şekil 1).

Tablo 4. Göçmenlerin Türkiye'de Yaşadıkları İllere Göre Dağılımı

Göçmenlerin Türkiye'de yaşadıkları iller	f	%
Ankara	20	8,4
Bursa	54	22,6
Edirne	66	27,6
Kocaeli	37	15,5
Tekirdağ	54	22,6
Diğer	8	3,3
Toplam	239	100,0

Şekil 1. Göçmenlerin Türkiye'de Yaşadıkları İllere Dağılımı

Göçmenlerin Bulgaristan'da yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin dağılım incelendiğinde, göçmenlerin tamamına yakını (%95,8) Bulgaristan'da yaşamıştır. Yaklaşık yirmide biri (%4,2) ise Bulgaristan'da yaşamamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Göçmenlerin Bulgaristan'da Yaşayıp Yaşamadıklarına İlişkin Dağılımı

Bulgaristan'da Yaşayıp Yaşamadıkları	f	%
Evet	229	95,8
Hayır	10	4,2
Toplam	239	100,0

Tablo 6'da göçmenlerin Bulgaristan'da yaşadıkları sürelerle ilişkin dağılım incelendiğinde, grubun yaklaşık yarısının (%48,1) 10-30 yıl arasında Bulgaristan'da yaşadıkları görülmektedir. Dörtte biri (%24,3) ise 31-50 yıl arasında, yedide biri (%13,4) 10 yıldan az, yaklaşık yirmide biri (%3,3) ise 51 yıl ve daha fazla Bulgaristan'da yaşamışlardır.

Tablo 6. Göçmenlerin Bulgaristan'da Yaşadıkları Sürelerle İlişkin Dağılımı

Göçmenlerin Bulgaristan'da yaşadıkları süre	f	%
10 yıldan az	32	13,4
10-30 yıl	115	48,1
31-50 yıl	58	24,3
51 yıl ve üzeri	8	3,3
Boş	26	10,9
Toplam	239	100,0

Tablo 7’de Göçmenlerin Bulgaristan’da yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımları incelendiğinde, grubun üçte biri (%32,7) Kırcaali şehrinde yaşamıştır. Altıda biri (%17,3) ise Dobriç’te yaşamıştır. Diğer önemli yerleşim yerleri Filibe (%9,3), Varna ve Hasköy (%6,7)’dür.

Tablo 7. Göçmenlerin Bulgaristan’da Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine İlişkin Dağılımı

Göçmenlerin Bulgaristan’da yaşadıkları yerleşim yerleri	f	%
Burgaz	5	2,1
Cuma	2	0,8
Dobriç	41	17,3
Filibe	22	9,3
Hasköy	16	6,7
Kırcaali	78	32,7
Koşukavak	5	2,1
Plevne	4	1,6
Razgrad	7	2,8
Silistre	10	4,2
Sofya	10	4,2
Şumnu	6	2,5
Tırnova	2	0,8
Varna	16	6,7
Vidin	3	1,2
Boş	12	5,0
Toplam	239	100,0

Göçmenlerin Bulgaristan’da yaşayan aile bireylerinin olup olmadığına ilişkin dağılımı incelendiğinde, göçmenlerin üçte ikisinin (%66,1) Bulgaristan’da yaşayan aile bireyleri ve akrabaları bulunurken, üçte birinin ise (%33,9) Bulgaristan’da yaşayan aile bireyleri ve akrabaları bulunmamaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Göçmenlerin Bulgaristan’da Yaşayan Aile Bireyelerine İlişkin Dağılımı

Bulgaristan’da yaşayan aile bireyi bulunuyor mu?	f	%
Evet	158	66,1
Hayır	81	33,9
Toplam	239	100,0

Bulgaristan’da yaşanan insanlık dışı baskı ve zulümler yüzünden bazı Türkler Avrupa’nın bazı ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmek zorunda kalmışlardır. Göçmenlerin Başka ülkede yaşayan akrabalarına ilişkin dağılım tablo 9’da verilmiştir. Tablo incelendiğinde, grubun dörtte üçünün (%76,6) başka bir ülkeye göç eden bir akrabası bulunmazken, dörtte birinin ise (%23,4) başka bir ülkeye

göç eden akrabası bulunmaktadır. Bu ülkelerin başında Almanya ve İsveç (%4,6) gelmektedir. Bunları Hollanda (%4,2) izlemektedir. Avusturya, İsviçre, Ürdün ve Yunanistan'a 2'ser, Belçika, Danimarka, İngiltere, İzlanda, Kanada ve Romanya'ya ise 1'er kişinin akrabası göç etmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Göçmenlerin Başka Ülkede Yaşayan Akrabalarına İlişkin Dağılımı

Göçmenlerin Başka ülkede yaşayan akrabaları	f	%
ABD	5	2,1
Almanya	11	4,6
Fransa	5	2,1
Hollanda	10	4,2
İsveç	11	4,6
Diğer	14	5,8
Başka ülkede yaşayan akrabası yok	183	76,6
Toplam	239	100,0

Tablo 10'da göçmenlerin Türkiye'ye göç etme nedenlerine ilişkin dağılım incelendiğinde, grubun yaklaşık beşte üçünün (%57,7) Bulgaristan'daki baskı ve zulümden dolayı Türkiye'ye göç ettikleri görülmektedir. Yedide biri (%13,8) Türkiye'de aile ve akrabaları bulunduğu için, onda biri de (%10,5) özgürlük için göç etmiştir. Bunları ekonomik sıkıntı (%6,7) ve Dini faaliyet yasağı (%6,3) izlemektedir. Eğitim şartları, Türkiye'de iş imkânlarının fazla olması ve diğer nedenler ise %1,7'lik oranla en az değere sahiptir.

Tablo 10. Göçmenlerin Türkiye'ye Göç Etme Nedenlerine İlişkin Dağılımı

Türkiye'ye göç etme nedenleri	f	%
Baskı ve Zulüm	138	57,7
Ekonomik Sıkıntı	16	6,7
Eğitim Şartları	4	1,7
Aile ve Akraba	33	13,8
Dini faaliyet Yasağı	15	6,3
İş İmkânının Fazla Olması	4	1,7
Özgürlük	25	10,5
Diğer	4	1,7
Toplam	239	100,0

Göçte ekonomik nedenler tek başına belirleyici faktör değildir. Sosyal, psikolojik ve siyasal faktörler de göçe neden olmaktadır.³⁴ Bu durum özellikle Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden soydaşlarımız için yerinde bir tespittir. Bu göçte siyasal nedenler ilk sırada gelmektedir.

³⁴ M. Mutluer, *age*, s. 13.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden soydaşlarımıza ilişkin Toğrol³⁵ (1989) tarafından yapılan çalışmada “gelmeyip direnseniz daha iyi olmaz mıydı? Şimdi oraları boşaldı, hem evsiz barsız sıkıntıda kaldınız” diye sorulan sorulara; Bulgaristan'daki olaylara dayanacak güçlerinin kalmadığını, olayların daha da kötüye gideceğinden endişe duydukları için özgürlüğü maddi rahata tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu durum bu çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Göç olayının nedenleri içerisinde *baskı ve zulüm* ile *özgürlük* maddelerine verilen toplam cevapların %67'sini oluşturduğu görülmektedir.

Göçmenlerin isim değişikliğine maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin dağılım incelendiğinde, grubun dörtte üçünün (%76,2) Bulgaristan'da yaşadıkları dönemde Bulgar devleti tarafında isimlerinin zorla değiştirildiği görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu Cebeci (1989) ve Lütem (2000)'in araştırmalarının sonuçları ile paralellik göstermektedir.³⁶ Dörtte birinin ise (%23,8) isimlerinin değiştirilmediği görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 11. Göçmenlerin İsim Değişikliğine Maruz Kalıp Kalmadıklarına İlişkin Dağılımı

Göçmenlerin isim değişikliği durumu	f	%
Evet	182	76,2
Hayır	57	23,8
Toplam	239	100,0

Göçmenlerin Bulgar komşularından dini, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal konularda aşağılama, baskı, zulüm gibi davranışlara maruz kalmalarına ilişkin dağılım tablo 12'de verilmiştir. Tablodaki verilere göre; göçmenlerin beşte ikisinin (%42,3) Bulgar komşularından dini, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal konularda aşağılama, baskı, zulüm gibi davranışlara maruz kaldıkları görülmektedir. Grubun beşte ikisi (%38,1) aşağılama, baskı, zulüm gibi davranışlara kısmen maruz kalırken, beşte biri (%19,6) ise aşağılama, baskı, zulüm gibi davranışlara maruz kalmamışlardır.

Tablo 12. Göçmenlerin Bulgar Komşularından Dini, Kültürel, Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Konularda Aşağılama, Baskı, Zulüm Gibi Davranışlara Maruz Kalmalarına İlişkin Dağılımı

Bulgar Komşularından Dini, Kültürel, Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Konularda Aşağılama, Baskı, Zulüm Gibi Davranışlara Maruz Kaldınız mı?	f	%
Evet	101	42,3
Hayır	47	19,6
Kısmen	91	38,1
Toplam	239	100,0

1950-1951 yılında Türkiye'ye gelen göçmenlerle yapılan bir araştırmada; %76'sı çeşitli şekillerde Bulgar komşularından kötü muamele gördüklerini, %24'ü ise kötü muameleye maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.³⁷

Göçmenlerin Türkiye'de yaşadığı çevredeki insanların davranışlarına ilişkin dağılım tablo 13'te verilmiştir. Buna göre göçmenlerin yaşadıkları yerleşim yerlerindeki insanların dörtte biri (%25,5)

³⁵ B. Toğrol, *age*, 1989, s.17.

³⁶ A. Cebeci, *age*, 1989, s. 50; Ö.E. Lütem, *age*, s. 439.

³⁷ Ö. Turan, *age*, s. 117.

kabullenme, dörtte biri (%25,1) kıskanma, beşte biri (%19,7) destekleme davranışlarında bulunmaktadır. Onda biri (%11,3) göçmenlere küçümseme ile yaklaşırken, dışlayanlar da onda birlik (%9,6) orana sahiptir. En az oran (%8,8) ise yardım etme şeklindeki davranışına aittir.

Tablo 13. Göçmenlerin Türkiye'de Yaşadığı Çevredeki İnsanların Davranışlarına İlişkin Dağılımı

Türkiye'de Yaşadığınız Çevredeki İnsanların Göçmenlere Davranışı	f	%
Küçümseme	27	11,3
Dışlama	23	9,6
Kıskanma	60	25,1
Kabullenme	61	25,5
Destekleme	47	19,7
Yardım etme	21	8,8
Toplam	239	100,0

Tablo 14'te Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle ilgili politikalarının yeterliliğine ilişkin dağılım incelendiğinde, grubun yarıdan biraz fazlası (%51,5) Türkiye'nin politikalarını yeterli bulurken, yarıdan az bir kısmı (%48,5) ise Türkiye'nin politikalarının yeterli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 14. Göçmenlerin Türkiye'nin Bulgaristan Gelen Göçmenlerle İlgili Politikalarının Yeterliliğine İlişkin Dağılımı

Türkiye'nin Bulgaristan gelen göçmenlerle ilgili politikalarının yeterliliği	f	%
Evet	123	51,5
Hayır	116	48,5
Toplam	239	100,0

Bulgaristan Avrupa Birliğine girmiştir ve bu durumda göçmenlerin hangi ülkede yaşamak istediklerine ilişkin dağılım tablo 15'te verilmiştir. Tablo incelendiğinde, grubun üçte ikisinin (%65,3) Türkiye'de yaşamak istediği görülmektedir. Yaklaşık üçte biri (%29,3) hem Türkiye hem de Bulgaristan'da, yirmide biri de (%5,4) Bulgaristan'da yaşamak istediğini belirtmiştir. Bu durum Bulgaristan'ın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olmasına rağmen Türklerin yine de yaşamak için Türkiye'yi tercih etmeleri Türkiye'ye duyduğu güveni göstermektedir.

Tablo 15. Göçmenlerin Hangi Ülkede Yaşamak İstediklerine İlişkin Dağılımı

Hangi Ülkede Yaşamak İstersiniz?	f	%
Bulgaristan	13	5,4
Türkiye	156	65,3
Her ikisi	70	29,3
Toplam	239	100,0

Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine girmesi bu ülkede yaşayan Türklere etkilerine ilişkin dağılım tablo 16'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, grubun yaklaşık üçte ikisi (%60,3) Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine girmesinin bu ülkede yaşayan Türkleri olumlu etkileyeceğini belirtmektedir. Yaklaşık üçte birinin (%27,1) bu konuda fikri bulunmazken, sekizde biri de (%12,6) bu durumun Bulgaristan'daki Türkleri olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir.

Tablo 16. Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine girmesi Türkleri Nasıl Etkilediğine İlişkin Dağılımı

Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine girmesi Türkleri nasıl etkiler?	f	%
Olumlu	144	60,3
Olumsuz	30	12,6
Fikrim Yok	65	27,1
Toplam	239	100,0

Tablo 17'de Türkiye'nin komşu ülkelerde yaşayan Türklerle ilgili politikalarına ilişkin dağılım incelendiğinde, grubun onda dokuzu (%90,4) bu ülkelerde yaşayan Türklerin buldukları ülkelerde kalkınmalarını sağlanmasına yardımcı olmasını, onda biri ise (%9,6) Türklerin Türkiye'ye göç etmelerinin yararlı olacağını belirtmektedir.

Tablo 17. Türkiye'nin Komşu Ülkelerde Yaşayan Türklerle İlgili Politikalarına İlişkin Dağılımı

Türkiye'nin Komşu Ülkelerdeki Türklerle İlgili Politikaları	f	%
Göç Etmesini Sağlamalı	23	9,6
Buldukları Ülkede Kalkınmaları Sağlanmalı	216	90,4
Toplam	239	100,0

Göçmenlerin Bulgaristan'da bulunduğu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti devletinin gücüne ilişkin dağılım tablo 18'de verilmiştir. Buna göre göçmenlerin Bulgaristan'da bulunduğu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti devletinin gücüne ilişkin düşüncelerine göre grubun yaklaşık üçte ikisi (%60,7) Türkiye'yi güçlü bulurken, dörtte biri (%21,4) az güçlü, yedide biri (%14,3) ise Türkiye'yi güçsüz bulduğunu belirtmektedir.

Tablo 18. Göçmenlerin Bulgaristan'da Bulunduğu Yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Gücüne İlişkin Dağılımı

Bulgaristan'da Bulduğunuz Yıllarda Türkiye Devletinin Gücü Hakkında Göçmenlerin Düşünceleri	f	%
Güçlü	145	60,7
Az Güçlü	59	24,7
Güçsüz	35	14,6
Toplam	239	100,0

Tablo 19'da göçmenlerin yaş grupları ile hangi ülkede yaşamak istediklerine ait veriler karşılaştırılmıştır. Buna göre 159 katılımcı Türkiye'de, 9 katılımcı Bulgaristan'da ve 71 soydaşımız da her iki ülkede de yaşayabileceklerini belirtmiştir. 25-44 yaş grubundaki soydaşlarımızın %64'ü, 65 yaş ve üzerindekiilerin %90,9'u ile 15-24 yaş grubundaki göçmenlerin %25'i Türkiye'de yaşamayı tercih etmektedir. Bulgaristan'da yaşamak isteyenler 15-24 yaş grubundakilerin %18'i ve 25-44 yaş grubundakilerin %3,4'üdür. 45-64 yaş grubu ile 65 ve üzeri yaş grubundan hiç kimse Bulgaristan'da yaşamayı tercih etmemektedir. Bu düşüncenin nedeni bu yaş gruplarındaki soydaşlarımızın Bulgaristan'daki baskı, zulüm, işkence, soykırım, zorla isimlerinin değiştirilmesi, dini faaliyetlerin yasaklanması, Türkçe konuşma yasağı, Türk okullarının kapatılması gibi insan haklarına aykırı davranışlara maruz kalmalarıdır.

Tablo 19. Göçmenlerin Yaş Grupları ile Hangi Ülkede Yaşamak İstediklerinin Karşılaştırılması

Yaş Grupları		Göçmenlerin Yaşamak İstedikleri Ülke			
		Bulgaristan	Türkiye	Her İkisinde	Toplam
15-24	Kişi	6	8	18	32
	%	18,8%	25,0%	56,3%	100,0%
25-44	Kişi	3	57	29	89
	%	3,4%	64,0%	32,6%	100,0%
45-64	Kişi		64	21	85
	%		75,3%	24,7%	100,0%
65 ve Üzeri	Kişi		30	3	33
	%		90,9%	9,1%	100,0%
Toplam	Kişi	9	159	71	239
	%	3,8%	66,5%	29,7%	100,0%

Tablo 20'de soydaşlarımızın eğitim durumları ile Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne tam üye olmasının etkileri karşılaştırılmıştır. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne girmesi konusunda araştırmaya katılan göçmenlerin 141'i olumlu, 33'ü olumsuz ve 65'i de bu konuda fikrim yok cevabını vermiştir. Olumlu fikir beyan eden soydaşlarımızdan en yüksek oranı 53 kişi ile Yüksekokul ve üniversite mezunları oluşturmaktadır. Bunu lise (47) ve meslek lisesi (20) mezunları izlemektedir. Bulgaristan'ın AB'ye girmesini olumsuz olarak niteleyen soydaşlarımızın çoğunluğunu 14 kişi ile lise mezunlarıdır. Bunu 9 kişi ortaokul, 4 kişi ile meslek lisesi, 3'er kişi ile ilkökul ve yüksekokul mezunları takip etmektedir.

Tablo 20. Göçmenlerin Eğitim Durumları ile Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Girmesinin Etkilerinin Karşılaştırılması

Eğitim		Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine Girmesinin Etkisi			
		olumlu	olumsuz	fikrim yok	Toplam
İlkökul	Kişi	6	3	3	12
	%	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%

Ortaokul	Kişi	15	9	13	37
	%	40,5%	24,3%	35,1%	100,0%
Lise	Kişi	47	14	26	87
	%	54,0%	16,1%	29,9%	100,0%
Meslek Lisesi	Kişi	20	4	4	28
	%	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%
Yüksekokul ve Üniversite	Kişi	53	3	19	75
	%	70,7%	4,0%	25,3%	100,0%
Toplam	Kişi	141	33	65	239
	%	59,0%	13,8%	27,2%	100,0%

Nitekim 2007’de Bulgaristan Avrupa Birliği’ne tam üye olmuştur. Bulgaristan’daki Türklerin hak ve özgürlüklerini tanımak zorunda kalmıştır. Türklere eğitim, iş, siyaset, dini faaliyet, dil ve diğer alanlardaki kendi örf ve adetlerine göre davranma konusunda önceki yıllara göre daha toleranslı davranmaya başlamıştır.

Tablo 21. Göçmenlerin Yaş Grupları ile Göç Etme Nedenlerinin Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Bulgaristan’dan Göç Etme Nedenleri									
	Baskı ve zulüm	Ekonomik sıkıntı	Eğitim şartları	Aile ve akraba	Dini faaliyet yasağı	İş imkanının fazla olması	Özgürlük	Diğer	Toplam	
15-24	f	10	4	3	8	2	2	3	0	32
	%	31,3	12,5	9,4	25,0	6,3	6,3	9,4	0	100,0
25-44	f	54	4	1	11	5	1	11	2	89
	%	60,7	4,5	1,1	12,4	5,6	1,1	12,4	2,2	100,0
45-64	f	60	5		6	7		6	1	85
	%	70,6	5,9		7,1	8,2		7,1	1,2	100,0
65 ve Üzeri	f	14	3		8	1	1	5	1	33
	%	42,4	9,1		24,2	3,0	3,0	15,2	3,0	100,0
Toplam	f	138	16	4	33	15	4	25	4	239
	%	57,7	6,7	1,7	13,8	6,3	1,7	10,5	1,7	100,0

Tablo 21’de soydaşlarımızın yaş grupları ile Bulgaristan’dan göç etme nedenleri karşılaştırılmıştır. Buna göre ankete katılan göçmenlerin 138’i (%57,7) Bulgaristan’da baskı ve zulüm gördükleri için göç ettiklerini belirtmişlerdir. Tüm yaş gruplarında bu cevap (baskı ve zulüm) diğer maddelere göre en fazla değere sahiptir (Tablo 21). Ancak bu maddeye en yüksek cevabı 60 kişi ile 45–64, en az cevabı da 10 kişi ile 15–24 yaş grubundaki göçmenler vermiştir. İkinci olarak 33 kişi aile ve akrabasının Türkiye’de olmasını göç nedeni olarak belirtmişlerdir. 25 kişi ile özgürlük üçüncü sırada gelmektedir. Eğitim şartları, iş imkânlarının fazla olması ve diğer nedenler 4’er soydaşımız tarafından göç etme nedeni olarak belirtilmiştir.

Tablo 22. Göçmenlerin Eğitim Durumları ile Türkiye'nin Komşu Ülkelerde Yaşayan Türkler ile İlgili Politikasının Nasıl Olması Gerektiğinin Karşılaştırılması

Eğitim		Türkiye'nin Komşu Ülkelerde Yaşayan Türkler ile İlgili Politikası Nasıl Olmalı?		
		Göç Etmeleri sağlanmalı	Buldukları ülkede kalkınmaları sağlanmalı	Toplam
İlkokul	Kişi	1	11	12
	%	8,3%	91,7%	100,0%
Ortaokul	Kişi	5	32	37
	%	13,5%	86,5%	100,0%
Lise	Kişi	3	84	87
	%	3,4%	96,6%	100,0%
Meslek Lisesi	Kişi	2	26	28
	%	7,1%	92,9%	100,0%
Yüksekokul ve Üniversite	Kişi	5	70	75
	%	6,7%	93,3%	100,0%
Toplam	Kişi	16	223	239
	%	6,7%	93,3%	100,0%

Tablo 22'de göçmenlerin eğitim durumları ile Türkiye'nin Bulgaristan'daki Türkler ile ilgili politikasının nasıl olması gerektiği karşılaştırılmıştır. Araştırmaya katılan soydaşlarımızın %93'3'ü Türklerin Bulgaristan'da kalarak burada kalkınmalarının sağlanması gerektiği, %6,7'si ise Türkiye'ye göç ettirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bulgaristan'daki Türk nüfusunun ekonomik ve siyasi olarak güçlenmesini Türkiye'nin desteklemesi gerektiğini belirten soydaşlarımızın eğitim durumuna bakıldığında; ilkök, ortaok, lise, meslek lisesi ve yüksekokul ve üniversite mezunlarının yaklaşık %90'ı bu fikri desteklemektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Soydaşlarımız 1989 yılında Türkiye'ye geldiklerinde yoğun olarak Bursa (%27,2), Tekirdağ (%18), Edirne (%14,6), Kocaeli (%14,2) ve İstanbul (%10,9)'da yerleştirilmiştir. Daha sonra göçmenlerin yerleşim planları ilgili bakanlık tarafından yapılmış, akraba ve arkadaşlarının bulunduğu şehirlere yerleştirilmiştir. Bu şehirlerin başlıcaları Bursa, Edirne, Tekirdağ ve Kocaeli'dir.

Araştırmaya katılan soydaşlarımızın yaklaşık 1/3'ü Bulgaristan'da Kırcaali şehrinde yaşamıştır. En fazla yaşadıkları diğer şehirler ise Dobriç, Filibe, Varna ve Hasköy'dür.

Soydaşlarımızın yaklaşık 2/3'ünün halen Bulgaristan'da yaşayan aile bireyi bulunmaktadır. Türkiye parçalanmış olan bu Türk ailelerinin birleştirilmesi için gerekli diplomatik girişimleri bir an önce başlatmalıdır.

Bulgaristan'da insan haklarına aykırı olarak yaşanan baskı ve zulüm altındaki Türklerin bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Avrupa'da en fazla Almanya ve İsveç'e göç etmişlerdir. Bu ülkeleri Hollanda ve Fransa izlemektedir.

Göçmenlerin Türkiye'ye göç etme nedenlerinin başında baskı ve zulüm gelmektedir. Daha sonra, aile ve akrabaları Türkiye'de olduğu için, Türkiye'deki eğitim olanakları, iş imkânlarının fazla olması ve diğer nedenler izlemektedir. Bu bulgular Turan (2005)'in³⁸ araştırmasının bulguları ile uyumluluk göstermektedir.

Soydaşlarımız Bulgaristan'da yaşadıkları dönemde komünist yönetim tarafından baskı ve zulme maruz kalmışlardır. Bu bağlamda araştırmaya katılan deneklerin ¾'ünün isimleri zorla değiştirilmiştir. Yine Bulgar komşuları tarafından dini, kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik baskılara uğramışlar ve komşuları tarafından kötü davranışlara maruz kalmışlardır.

Araştırmaya katılan deneklerin yarısı Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızla ilgili politikalarını yetersiz bulmaktadır. Bu bağlamda devlet yöneticileri daha gerçekçi ve ileriye yönelik planlama yapmalı ve çözümler üretmelidir.

Soydaşlarımızın 3/5'i Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını olumlu olarak karşıladıklarını belirtmiştir. Çok az bir kısmı ise (1/10) olumsuz olarak karşıladığını belirtmiştir. Buna rağmen araştırmaya katılan soydaşlarımızın yaklaşık 2/3'ü bundan sonraki hayatlarında Türkiye'de yaşamak istediklerini belirtmiştir.

Tarih boyunca göç ve göçmenlik Türklerin hayatlarında oldukça önemli bir yer tutmuştur. Günümüzde halen bu durum devam etmektedir. Bu konuda gerekli koordinasyonu yapmak ve ilgili çalışmaları yürütmek üzere **Göçmen Bakanlığı** ya da Başbakanlığa bağlı **Göç Merkezi** birimi mutlaka kurulmalıdır. Benzer öneri Yusuf (2005)³⁹ tarafından "Göç İdaresi" olarak belirtilmektedir. Kurumda uluslar arası ilişkiler, hukukçu, ekonomist, sosyolog, psikolog, beşeri coğrafyacı, tarihçi, siyaset bilimci ve diğer ilgili alan uzmanları istihdam edilmelidir. Kurum etkili girişimler yapmalı ve araştırma sırasında sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği yapmalıdır.

Parçalanmış ailelerin birleştirilmesi için gerekli diplomatik ve siyasal girişimler Dışişleri Bakanlığı tarafından en kısa sürede başlatılmalıdır. Dini bayramlarda Türkiye-Suriye sınırındaki parçalanmış ailelerin yaptığı gibi soydaşlarımızın vizesiz bayram görüşmeleri için 48 saat izinli sayılmaları için gerekli diplomatik girişimler başlatılmalıdır.

Bulgaristan'da Türkler ve diğer azınlıkların yaşadıkları olaylar tam manasıyla **soykırım**dır. Bulgaristan Devleti uluslar arası arenada Türklerden ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden özür dilemelidir. Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın hem maddi hem de manevi tazminat davası açmaları Türklerin ve Türk Devleti'nin onuru için önem arz etmektedir.

2007 yılında Bulgaristan Türklerinden iki milletvekili Avrupa Parlamentosuna seçilmiştir. Temennimiz Türk milletvekillerinin Avrupa Birliği parlamentosunda daha fazla sayıda bulunması ve Türkiye ve Türklerin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde etkin rol oynamalarıdır.

Türkiye hem Bulgaristan hem de diğer Türk nüfusun bulunduğu ülkelerde yaşayan soydaşlarımızın sosyal, ekonomik ve siyasal olarak güçlenmesi ile ilgili politika ve projelerini hayata geçirerek söz konusu ülkelerde Türk lobisi yaratmalı ve ilgili ülkelerle olan ilişkilerinde bundan yararlanmalıdır. Türk lobisi aynı zamanda uluslar arası arenada siyasi ve ekonomik konularda söz sahibi olabilmek için etkili bir rol oynayacaktır. Ortadoğu'da komşu ülkeleriyle siyasal ve ekonomik iyi ilişkileri bulunan güçlü bir Türkiye, tüm dünyanın arzu ettiği bir durumdur.

Türkiye'deki bazı çevreler Bulgaristan'dan gelen Türklerin ülkemizde komünist bir yapının temelini oluşturacağı konusunda endişeye kapılmaktadır. Ancak bu endişe yersizdir. Çünkü komünist rejimde yaşayıp gerçekleri gözle gören ve rejimin vahşice mezalimini yıllarca sırtında taşıyan bir insanın bu rejimi kabul etmesi ve komünist olması düşünülemez.

Türkiye-Bulgaristan ilişkilerine bakıldığında; Atatürk döneminin (1923-1938) oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Balkan Paktı bunun en güzel örneğidir. Bu dönemde Bulgaristan'daki Türkler

³⁸ Ö. Turan, **age**, s.122.

³⁹ S. Yusuf., "Türkiye'ye Yönelik Soydaş Göçleri ve Sonuçları", **Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiri Kitabı**, s.112-118. Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.

kendi örf ve adetlerine uygun bir şekilde yaşamışlardır. Siyasal ve sosyal haklarını özgürce kullanmışlardır. Ancak 1944 yılından sonra Bulgaristan'da Komünist Parti yöneticileri Türklere karşı adeta soykırım başlatmışlar ve bunu yakın tarihe kadar sürdürmüşlerdir. Bu durum karşısında Türkiye'deki idareciler Balkanlar ve özellikle Bulgaristan'da yaşanan insanlık dışı bu olaylar karşısında başarılı bir politika üretememişlerdir. Diplomatik girişimleri üst düzeyde devam ettirebilselerdi soydaşlarımızın yaşadıkları olaylar muhtemelen meydana gelmezdi ya da çok az yaşanırdı. Bu durum her alanda olduğu gibi dış politika ve diplomaside de Atatürk döneminin çok başarılı olduğunun açık göstergesidir.

Savaş ve özellikle de totaliter rejimlerde zorunlu göç sık başvurulan bir uygulamadır. Ancak Bulgaristan'da görüldüğü gibi bu uygulama ülkeye hiçbir yarar getirmemiştir. Temennimiz Bulgaristan Devletinin bundan sonraki dönemlerde 1878'den 2008'e kadar yaşanan zorunlu göç olaylarının tekrar yaşanmaması için gerekli tedbirleri almasıdır. Tarih boyunca hoşgörü ilkesini benimseyen Türklerin Balkanlarda bundan önce olduğu gibi bundan sonra da Bulgarlarla birlikte barış içinde yaşamaları her iki milletin de yararına olacaktır.

Kaynaklar

- 📖 ABADAN Unat, N., "Türklerin Bulgaristan'dan Zorunlu Göçü". Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Bulgar Zulmü (29.06.1989) Tebliğler Kitabı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1989, s.27-34.
- 📖 AĞANOĞLU, H. Y, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç**, Kum Saati yayınları, İstanbul 2001.
- 📖 AKILLIOĞLU, T, "Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslar arası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi", **Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Bulgar Zulmü (29.06.1989) Tebliğler Kitabı**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1989, s. 5-26.
- 📖 Balkan Göçmenleri Federasyonu, Yayınlanmamış Göç İstatistikleri (27.aralık 2006).
- 📖 BÖRKLÜ M. Y., Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu Ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları, 1999 (<http://www.rumeliturk.net/tarih> Erişim Tarihi 27.12.2006).
- 📖 CEBECİ A., "Bulgaristan Türklerinin Göçü Hakkında", **Türk Kültürü**, 6(63), 1968, s. 189-193.
- 📖 CEBECİ A., "Bulgaristan'da Son Gelişmeler ve Türklere Karşı Uygulanan Politika", **Türk Kültürü**, (89), 1970, 342-345.
- 📖 CEBECİ A., "Bulgaristan'dan Gelen Soydaşlarımız Uyum Sıkıntısı Çekmektedirler". **Türk Yurdu Dergisi**, 9(28), 1989, ss. 49-52.
- 📖 CLARKE, I. J., **Population Geography** (Second Edition) Pergamon Pres, England 1975.
- 📖 CRAMPTON R. J., **The Turks in Bulgaria, 1878-1944**, The Turks of Bulgaria: The History, Culture and Political Fate of a Minority. (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.
- 📖 Devlet Planlama Teşkilatı., **Bulgaristan'dan Türk Göçleri**, DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara 1990.
- 📖 DİMİTROVA D., **Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 in the Republic of Turkey**, Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey, Dedicated to the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Right (Edited by Antonina Zhelyazkova) International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, 76-139, Sofia 1998.
- 📖 DOĞANAY H., **Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası**. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2982, Bilim ve Kültür Etkinlikleri Dizisi:877, İstanbul 1997.
- 📖 EMİNOV A., **There are No Turks in Bulgaria: Rewriting History by Administrative Fiat**. The Turks of Bulgaria: The History, Culture and Political Fate of a Minority. (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.

- EMİNOV A., **Turkish and other Muslim Minorities in Bulgaria**, Hurst&Company, London 1997.
- EMİNOV A., “Bulgaristan’daki Türkler” **Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi**, (47), 2003, ss. 13-15.
- EROĞLU H., “Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan’daki Türk Azınlığı Sorunları”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı Sempozyumu (7 Haziran1985) Bildiriler Kitabı**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları Dizisi:7, Ankara, 1987, s. 15-45.
- GRIEVE W.P., “Türlere Yönelik Bulgar Zulmünün Milletlerarası İnsan Hakları Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları, 1987, s. 9-18.
- HAKOV C., “Bulgaristan Türklerinin Göçmenlik Serüveni”, **Türkler**, Yeni Türkiye yayınları (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara 2002.
- IQBAL J., “(Türk- Bulgar) İkili Anlaşmaları Işığında, Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları 1987.
- LÜTEM Ö. E., **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989 Cilt:I**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınları, Ankara 2000.
- MCCARTHY J., **Death and Exile The ethnic Cleansing of Otoman Muslims 1821-1922**, The Darwin Pres, Inc. Princeton, New Jersey 1999.
- MUTLUER M., **Uluslararası Göçler ve Türkiye. Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması Denizli/Tavas**, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003.
- ÖZGÜR E. M., **Türkiye Nüfus Coğrafyası**, GMC Basın Yayın, Ankara 1998.
- PAZARCI H., “İkili Anlaşmalardan Doğan Uluslar arası Kurallar Işığında, Bulgaristan’daki Türk Azınlığı Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları, 1987.
- POIX, G.D., “Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlıklar Sorunu Üzerine”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar arası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları 1987.
- POULTON H., **The Balkans, Minorities and States in Conflict**, Minority Rights Publications, London 1991.
- SHESTACK J.J., “Bulgaristan’ın Türk-İslam Azınlıklara Uyguladığı İnsan Hakları İhlali”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları 1987.
- SOBHAN A., “Bulgaristan’daki Etnik Türk Azınlığı Üzücü Olay”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987) Kitabı**, İstanbul Barosu Yayınları 1987.
- ŞİMŞİR B. N., **Türk Basımında Bulgaristan Türkleri: Zorla Ad Değiştirme Sorunu**, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.
- ŞİMŞİR B. N., **The Turkish Minority in Bulgaria:History and Culture**, The Turks of Bulgaria:The History, Culture and Political Fate of a Minority (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.
- ŞİMŞİR B. N., “Berlin Kongresinden 125 Yıl Geçti Bulgaristan’daki Türk Azınlığı” **Balkanlarda Türk Kültürü (48)**, 2003.
- TANOĞLU A., “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)” **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi 14(1-4)**, 1952-1953.
- TATARLI İ., “Bulgaristan’daki Türk Varlığı”, **Uludağ Üniversitesi Balkanlardaki Türk Kültürünün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslararası Sempozyumu 26-28 Ekim 2001**, Bursa 2002.
- TOĞROL B., **112 Yıllık Göç (1878 - 1989) 1989 yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi**, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1989.

- TSONEVA D., **The Puzzle of the Bulgarian-Turkish Interethnic Cooperation in Post-Communist Bulgaria**, By Submitted to Central European University Nationalism Studies Program in partial fulfilment of the requirements for the degree of Masters of Arts, Budapest 2005.
- TURAN Ö., **The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sayı:165, Ankara 1998.
- TURAN Ö., “Bulgaristan’dan Türk Göçleri” **Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi**, 2(3), 2003.
- TÜRK H. S., “Bulgaristan Türkleri ve Türkiye”, **Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Açısından Bulgar Zulmü (29.06.1989) Tebliğler Kitabı**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara 1989.
- VASİLEVA D., “Bulgarian Turkish Emigration and Return” **International Migration Review** 26(2), 1992.
- www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri, Erişim Tarihi: 27.12.2006.
- YALÇIN C., **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık Ankara 2004.
- YUSUF S., “Türkiye’ye Yönelik Soydaş Göçleri ve Sonuçları”, Uluslararası Göç Sempozyumu 8-11 Aralık 2005, **Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.